

Конспект

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

**та визначення щодо економічної
оцінки шкоди і збитків, завданих
довкіллю України**

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ
ВНАСЛІДОК АГРЕСІЇ РФ

ШКОДА І ЗБИТКИ: ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ВІДМІННОСТІ

В економічній науці часто використовують і зазвичай розрізняють поняття «втрати», «витрати», «шкода», «збитки», хоча все ще буває термінологічна плутанина.

Шкода і збитки співвідносяться так само, як ціле й частина: будь-які збитки є шкодою, але не всяка шкода є збитками.

Шкода ≥ Збитки

Зазвичай збитки – це грошова оцінка матеріальної шкоди, завданої внаслідок порушення законодавства або угоди. Натомість шкода включає будь-які (в тому числі моральні) негативні для потерпілої сторони наслідки.

Пошкодження майна або ресурсів призводить до зменшення їх цінності та грошової вартості. Зменшення грошової вартості майна або ресурсу і є збитком. З іншого боку, поширене застосування словосполучення «пошкодження майна» виправдовує використання поняття шкоди по відношенню до будь-яких матеріальних речей, а не лише до морально-етичних категорій.

Розмежуванню понять шкода та збитки сприяє усталена правниками практика вважати шкоду результатом несприятливих дій іншої сторони, сил природи або самої потерпілої сторони. З такої точки зору шкода має натуральний вимір; натомість збитки є грошовим відображенням такої шкоди.

Оскільки жорстко закріплених правил застосування усіх перелічених вище термінів немає, важливо розуміти, що саме вкладається у ці поняття в кожному окремому випадку. Ми ж, попри розбіжності у вітчизняній науковій літературі та нормативних документах, тут і надалі під збитками розумітимемо грошову оцінку шкоди, завданої неправомірними діями іншої сторони (порушника, боржника, країни-агресора). Винятком є випадки, коли використання понять «шкода» або «збитки» по відношенню до того або іншого природного ресурсу закріплено у нормативних документах (у нашому випадку – в методиках, затверджених Міністерством захисту довкілля і природних ресурсів України).

Використання уточненого терміну «екологічна шкода» є цілком виправданим, оскільки він не лише вказує на об'єкт оцінювання (навколишнє природне середовище, його компоненти, природні ресурси), але й підкреслює причину такого оцінювання – погіршення якісних показників довкілля внаслідок певних дій або явищ.

Встановлення розмірів збитків (грошова оцінка завданої шкоди) потрібне насамперед для визначення розміру вішкодувань, які має сплатити правопорушник. Однак реальний (справедливий або об'єктивний) розмір екологічних збитків інколи встановити доволі складно – наприклад, у випадку грошової оцінки невідновних втрат біологічного або ландшафтного різноманіття. У такому випадку часто вдаються до експертних оцінок, які, попри суб'єктивність та неоднозначність, досягають ключової мети – встановлення, оприлюднення факту завдання шкоди довкіллю та створення

умов для притягнення порушника до відповідальності.

Аналізуючи поточну практику викладу Міндовкілля України результатів оцінювання екологічних втрат, завданих внаслідок збройної агресії РФ, можна зауважити, що найчастіше до складу таких втрат відносять шкоду, завдану державі, та збитки, завдані суб'єктам економічної діяльності. Зауважимо, що екологічні збитки можуть завдаватися не лише державі й економічному суб'єктові, але й окремій особі і навіть людству в цілому.

Екологічні збитки, завдані економічним суб'єктам, можуть полягати в тому, що останні внаслідок збройної агресії:

1. мають додаткові майнові втрати (лісові пожежі, загибель тварин, руйнування водоочисних споруд);
2. не отримують доходи, які би вони отримували при нормальному, невоєнному режимі праці;
3. після припинення воєнних дій вимушені нести додаткові витрати на заходи зі зменшення або ліквідації наслідків збройної агресії, якщо такі наслідки перешкоджають подальшій ефективній господарській діяльності;
4. не отримують доходи через те, що замість господарської діяльності мусять проводити очисні, ліквідаційні, рекультиваційні та інші заходи;
5. не отримуватимуть доходи в майбутньому внаслідок втрати або пошкодження природних ресурсів, які мають тривалий період відновлення (відтворення поголів'я тварин, зростання лісу, утворення гумусу).

**Збитки = Вартість втрачених ресурсів + Неотриманий доход +
+Витрати на відновлення + Упущена вигода**

У випадку шкоди, завданої державі, слід оцінювати:

1. невідновні втрати природних ресурсів або компонентів довкілля (рідкісні біологічні види, унікальні ландшафти) – оцінюються експертним шляхом;
2. збитки, завдані власне природним ресурсам, об'єктам та екосистемам – оцінюються за чинними відповідними методиками;
3. витрати на проведення оцінки завданої шкоди та збитків (витрати на експертизу, збирання, аналіз даних).

**Шкода = Збитки + Вартість втрачених невідновних ресурсів +
+ Витрати на оцінку**

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ, ЯКІ РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ОЦІНКУ ЗАВДАНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ

Основоположним документом для економічної оцінки екологічної шкоди є затверджений постановою КМУ від 20.03.2022 № 326 Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації.

Документ встановлює такі напрями та показники оцінки шкоди і збитків, завданих довкіллю України:

1. Шкода, завдана земельним ресурсам (шкода від пошкодження і знищення родючого шару ґрунту, забруднення і засмічення земельних ресурсів):
 - витрати на рекультивацію земель, які були порушені внаслідок бойових дій, будівництво, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій для облаштування державного кордону;
 - збитки, завдані власникам (землекористувачам) земельних ділянок сільсько-господарського призначення;
 - витрати на відновлення меліоративних систем;
 - шкода, завдана ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок забруднення ґрунтів речовинами, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості;
 - шкода, завдана ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок засмічення земельних ділянок сторонніми предметами, матеріалами, відходами та/або іншими речовинами.
2. Втрати надр (втрати, завдані самовільним користуванням надрами):
 - обсяг самовільного, зокрема незаконного, користування надрами;
 - збитки, завдані внаслідок самовільного користування надрами.
3. Збитки, завдані водним ресурсам (збитки від забруднення, засмічення, вичерпання водних ресурсів, інших дій, які можуть погіршити умови водопостачання, завдати шкоди здоров'ю людей, спричинити зменшення рибних запасів та інших об'єктів водного промислу, погіршення умов існування диких тварин, зниження родючості ґрунтів, інші несприятливі явища внаслідок зміни фізичних і хімічних властивостей вод, зниження їх здатності до природного очищення, порушення гідрологічного і гідрогеологічного режиму вод):
 - збитки, завдані внаслідок забруднення та засмічення вод;
 - збитки, завдані внаслідок самовільного, зокрема незаконного, користування водними ресурсами;
 - збитки, завдані навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної (морської) економічної зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях.

4. Шкода, завдана атмосферному повітрю (шкода, завдана викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря):
 - обсяг неорганізованих викидів.
5. Втрати лісового фонду (втрати і пошкодження лісів і лісових ділянок, та пов'язані із ними витрати):
 - втрати лісогосподарського виробництва, спричинені обмеженням прав землекористувачів;
 - втрати лісочористувачів, заподіяні тимчасовим зайняттям земельних ділянок, встановленням обмежень щодо їх використання та неодержанням доходів у зв'язку з тимчасовим невикористанням земельних ділянок.
6. 6) Збитки, завдані природно-заповідному фонду (збитки, завдані територіям та об'єктам природно-заповідного фонду, та пов'язані із ними витрати):
 - збитки, завдані природним територіям та об'єктам внаслідок їх пошкодження чи знищення.

На виконання Порядку розроблено такі нормативні документи:

Методика визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації (затверджена наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 05 жовтня 2022 року № 414);

— Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану» (затверджена наказом Міндовкілля України від 4 квітня 2022 року № 167).

— Методика визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації (затверджена наказом Міндовкілля України від 13 жовтня 2022 року № 424).

— Методика визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами (затверджена наказом Міндовкілля України від 21 липня 2022 року № 252);

— Методика розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди» (затверджена наказом Міндовкілля України від 13.04.2022 № 175).

Також розробляються ще два документи:

— Методика визначення шкоди та збитків, завданих навколишньому природному середовищу внаслідок самовільного користування надрами внаслідок збройної агресії Російської Федерації;

— Методика визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях.

ПОТОЧНІ ОЦІНКИ ЗАВДАНИХ ШКОДИ ТА ЗБИТКІВ

За 8 місяців війни шкода довіллям України від дій РФ вже перевищила 1,35 трлн грн (37,3 млрд євро).

З 24 лютого в Україні постраждала майже третина лісового фонду держави — 3 млн га; деякі ліси втрачені назавжди. Сьогодні під окупацією та бойовими діями знаходяться близько 450 тис. га лісів; пожежами знищено понад 13 тис. га лісів. Орієнтовно шкода, завдана лісогосподарським підприємствам, становить 19,4 млрд грн.

Через лісові пожежі, від горіння нафтопродуктів і загоряння промислових об'єктів у повітря щодня потрапляють небезпечні речовини. З початку повномасштабної війни кількість таких викидів перевищила 67 млн т (для порівняння у 2021 та 2020 роках такі викиди складали лише 2,2 млн т на рік). Матеріальна шкода від забруднення повітря сягає вже 927 млрд грн.

Близько третини території України заміновано; розмінування потребуватиме щонайменше 10 років. Таким чином країна-агресор перетворила родючі українські чорноземи у найбільш забруднені вибухівкою землі у світі.

Розмір завданих збитків, обрахований Державною екологічною інспекцією за відповідними методиками, складає 1 419 млрд грн, у т.ч.:

1. Повітря – 955 млрд грн:

- орієнтовно нафтопродуктів – 49,4 млрд грн,
- лісові пожежі – 896,5 млрд грн,
- загоряння інших об'єктів – 8,7 млрд грн.;

2. Забруднення ґрунтів – 2,3 млрд грн;

3. Засмічення земель відходами – 446,7 млрд грн.

Автоматичною системою ЕкоЗагроза нараховано збитків на суму 441 млрд грн, у т.ч.:

1. Ліс та ПЗФ, ґрунти, вода, відходи – 225 млрд грн:

- вирубка або повалення лісу – 6,5 млрд грн (281,2 тис. га),
- порушення об'єктів ПЗФ – 102,3 млрд грн (1 240,1 тис. га),
- розлив нафтопродуктів у ґрунти – 8,8 млрд грн (14,6 тис. т),
- розлив нафтопродуктів у воду – 106,3 млрд грн (11,1 тис. т),
- вибухові речовини (снаряди) – 4 млн грн (333 шт),
- забруднення відходами – 966 млн грн (159,5 га).

2. Пожежі – 191,5 млрд грн (1 676 випадків, 49 919 тис. т викидів в атмосферу):

- нафтопродуктів – 2,1 млрд грн (144,2 тис. т нафтопродуктів, 499,5 тис. т викидів)

 лісів – 166,9 млрд грн (60,3 тис. га лісових площ, 43 493 тис. т викидів)

 інших об'єктів – 22,5 млрд грн (7 469,7 га площ, 5 927 тис. т викидів).

3. Відходи – 415 млн грн;
4. Ґрунти (розлив нафтопродуктів, отруйних речовин) – 19,1 млрд грн;
5. Вода (розлив нафтопродуктів, отруйних речовин) – 19 млн грн.